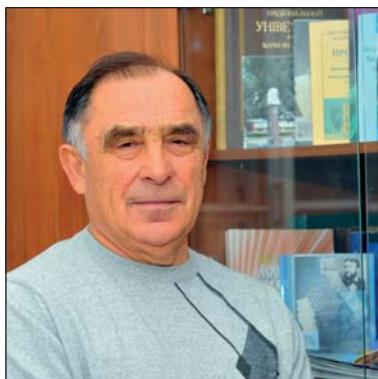

«ВІН БУВ НАШ ПО ДУХУ І ПО КРОВІ...»

ЛЕВКО МАЦІЄВИЧ

*Можна смерть лише смертю здолати,
Тільки в тім таємниці буття.
І зерно мусить вмерти, щоб дати
В життєдавчому житті – Життя.*
Євген Маланюк

Василь Шендеровський
доктор фізико-математичних
наук, професор, провідний спів-
робітник
Інституту фізики НАНУ,
дійсний член НТШ

Олена Полевецька
інженер Інституту фізики
НАНУ

На перший погляд, ніби дивний факт: коли йдеться про науково виважений виклад історичних досягнень людської цивілізації – чи то в царині науки, чи техніки і технологій – завжди уважний читач натрапить на внесок українського інтелекту, українського розуму. Ще давні греки з великим пієтетом ставилися до мешканців Наддніпрянського краю. Їхня горда й незалежна козацька вдача, високі досягнення у військово-інженерній справі підкреслюють той незаперечний факт, що військова науково-технічна думка завжди була складовою загальноукраїнської культури, що рівень українських творців завжди відповідав світовому, а в багатьох випадках випереджав світові досягнення і визначав напрямки розвитку військово-технічної справи.

Коли б ми вирішили розповісти про специфічний бік інженерної творчості – про військово-технічні розробки українських учених, виявилось би, що ми занурилися в безмежний простір – від підводних човнів до космічних ракет, від кам'яних фортець до броньованих сталевих машин, від ракетно-артилерійських систем до польових кухонь, від давніх гелікоптерів до сучасних дронів простяглися галузі інженерної творчості наших співвітчизників.

Імена видатних вчених-українців – творця ракетних двигунів **Валентина Глушка**, талановитого конструктора танків, атомної і водневої бомб **Миколи Духова**, конструкторів авіаційних двигунів **Олександра Івченка** й **Архипа Люльки**, конструктора у галузі ракетобудування й космонавтики **Сергія Корольова**, авіаконструктора **Олега Антонова**, талановитого конструктора авіаційної та промислової гідравліки **Трифона Башти**, конструкторів ракетно-космічної техніки **Володимира Челомея** і **Миколи Янгеля**, першого українського космонавта **Леоніда Каденюка** – відомі всьому світові.

До цієї когорти славетних, поза всяких сумнівів, належить і ім'я **Левка Мацієвича** – талановитого корабельного інженера, автора багатьох проектів кораблів, підводних човнів, протимінних заслонів, видатного теоретика й практика військово-повітряного флоту, першого авіатора українського походження, який віддав своє життя, підкорюючи «п'ятий океан». Водночас він був одним з найвидатніших українських діячів початку ХХ століття, одним із засновників й найактивніших членів Револуційної української партії (РУП), послідовним і переконаним українським самостійником. Про цей напрямок діяльності Мацієвича в «Українській радянській енциклопедії» немає й натяку, як відсутня й інформація про його небожа **Василя Мацієвича**, військового летуна часів Другої світової війни, Героя Радянського Союзу.

Наш сьогоднішній нарис – про Левка Мацієвича.

Левко Мацієвич на біплані у Парижі, 1910 р.

Народився Левко Мацієвич 13 січня 1877 року в селі Олександрівці Чигиринського повіту Київської губернії (нині Кіровоградщина) в українській сім'ї дрібного дворянина, службовця цукрового заводу, нащадка священника **Арсенія Мацієвича**. Батько, **Макар Дмитрович**, був бухгалтером цукроварні в селі, що її орендував торговий дім братів Яхненків і Симиренка. Мати – **Тетяна Федорівна Підгаєцька**. Цікаво, що Арсеній Мацієвич був церковно-освітнянським діячем, проповідником і письменником, вихованцем Київської академії. З 1741 року – митрополит тобольський, з 1742 – митрополит ростовський і член Синоду. 1763 року виступив з публічним протестом проти уряду Катерини II щодо втручання держави у права Церкви, 1767 року засуджений за гостру критику Катерини II, навіки замуrowаний у казематі Ревельської фортеці, де і помер 1772 року. Зауважимо, що 15 липня 2004 року у стінах Михайлівського Золотоверхого монастиря відбувся Помісний собор, на якому Святійший Патріарх **Філарет** оголосив рішення про канонізацію преподобних Іова (1550–1621) і Феодосія (друга пол. XVI ст. – 1629) Манявських і святителя Арсенія Мацієвича (1697–1772), митрополита Ростовського.

Наш геніальний співвітчизник, видатний творець теорії ноосфери, перший президент Української академії наук **Володимир Вернадський** зауважив, що в історії культури людства є закономірне явище, коли майже одночасно (в короткому історичному проміжку часу) та на обмеженому географічному просторі народжується багато видатних діячів науки та культури. Одним із таких просторів є Кіровоградщина, край, який загубився в степах України

Будинок, де народився майбутній авіатор

і з якого у світ вийшло багато знаменитих людей. Саме з цих країв вирушили у творчу дорогу життя політик і письменник **В. Винниченко**, музиканти **Г. Нейгауз**, **К. Арделі**, **К. Шимановський**, письменники **Є. Маланюк**, **Ю. Олеша**, **Я. Івашкевич**, **В. Ардов**, **Є. Дорош**, славетні діячі українського драматичного театру **І. Карпенко-Карий**, **М. Кропивницький** і багато інших. Звідси починали свій творчий злет лауреат Нобелівської премії **І. Тамм**, найвидатніший радянський математик **М. Чеботарьов**, хіміки **М. Гайсинський** і **М. Гомберг**, член Національної академії наук США, конструктор славетних «Катюш» **Г. Лангемак**, видатний фізіолог **Б. Завадовський** та ін. У цьому ж краї, в селі Олександрівці, яке виникло в першій половині XVII століття і розташоване на річці Тясмин, народилися письменники **Г. Демченко**, **В. Кобзар**, **Я. Клименко**, художник **В. Величко**, доктор економічних наук, професор, генерал-майор **Б. Кузик**, професор, доктор фізико-математичних наук **А. Федорченко**, головний науковий співробітник Інституту фізики НАНУ, доктор фізико-математичних наук **Олександр Чумак**.

3-я Київська гімназія

На дев'ятому році Левко Мацієвич вступив до 3-ї Київської гімназії на Подолі, де виявив нахил до математики, фізики, хімії, а водночас до мов і класичної літератури. Після закінчення гімназії 1895 року вступив на механічне відділення Харківського технологічного інституту. Навчався добре, одночасно активно брав участь у студентському житті, входив до гуртка «Студентська громада», який видавав і поширював книги рідною мовою. Серед його друзів тієї пори був і **Гнат Хоткевич**, письменник і бандурист, з яким вони влаштовували українські вистави, займалися просвітницькою роботою. Їх об'єднувала спільна мрія про щасливу долю нашого народу. Мацієвич повсюдно послуговувався українською мовою, листувався нею, розмовляв у сімейному колі, активно долучав близьких до української культури.

Микола Міхновський

1900 року разом з **Дмитром Антоновичем, Михайлом Русовим, Боніфатієм Камінським** та іншими діячами студентських громад створили підпільну організацію на кшталт «Братства тарасівців» – Револьюційну українську партію (РУП). За програму РУП служила промова **Миколи Міхновського** на Шевченківських святкуваннях у Полтаві. Головним було гасло: «Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпат аж по Кавказ». Левко Мацієвич на розширення цієї думки зазначав: «У самостійній Українській державі права працюючого люду повинні бути широко забезпеченими, бо інакше може вийти так, що в тій самій державі маси лишаться поневоленими соціально. Визволення народу з політичної тиранії мало що значитиме, коли не буде також визволення з економічної тиранії». За політичну діяльність 1901 року його виключили з університету і вислали з Харкова до Севастополя під нагляд поліції. Лише згодом, через кілька місяців, йому було дозволено захистити диплом інженера-технолога. Як виявилось, заслання до Севастополя стало поворотним моментом у розкритті творчого інтелекту юнака. Левко Мацієвич починає працювати в Севастопольському порту і через пів року одержує другий диплом, блискуче захистивши у Кронштадті свій проект броньованого крейсера. Він стає військовим корабельним інженером й одним із керівників спорудження крейсерів «Очаків», «Кагул» і панцерника «Іоан Златоуст».

1906 року Левко Мацієвич здобув ще одну освіту, закінчивши Миколаївську морську академію в Петербурзі, спеціалізується з проектування підводних човнів, бере активну участь у створенні російського підводного флоту. Ще перед цим він розробив проекти бона Севастопольського порту, два проекти протимінних заслон, а 1908 року – проект захисту бойових кораблів від атак торпедами.

Мацієвич уперше у світі запропонував і розробив проект цілком дієздатного авіаносця, на якому мало б бути 25 літаків і який мав би катапульту й гальмівну систему, що обмежувала б пробіг літака. Він писав: «...не завдає труднощів улаштувати на судні спеціального типу легку навісну палубу, на якій перебували б, злітали та сідали аероплани. Підйом аеропланів з палуби міг би бути здійснений за допомогою електричної лебідки, яка б вистрілювала апарат з потрібною швидкістю. Для гальмування аероплана під час посадки на палубу корабля варто використати особливу сітку, розставлену над частиною палуби».

Подиву гідне життя Левка Мацієвича. Займаючись інженерною справою, він веде ще і нелегальну політичну роботу, ризикуючи службовою кар'єрою, бере участь в українському культурному житті. Зокрема, 1903 року він був серед провідних діячів українства на відкритті пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві. Крім того, зі своїм інститутським другом **Олександром Коваленком** створює в Народному домі Севастополя робітничий театр з українським репертуаром, відвідує Галичину, веде розмови з **Михайлом Грушевським** на революційну тематику, фінансово підтримує український національний рух. Серед його друзів і знайомих зустрічаємо такі імена, як **Михайло Коцюбинський, Микола Вороний, Олександр Олесь, Борис Лазаревський, Костянтин Арабажін, Людмила Василевська, Христина Алчевська**, видатні громадські діячі **Микола Міхновський, Симон Петлюра**.

І все ж найбільше часу Левко Мацієвич віддавав науці. Як ми вже зазначали, 1906 року він закінчив Морську академію в Петербурзі, а згодом – спеціальні курси підводного плавання – і почав проектувати підводні човни. Загалом його авторству належить 14 проектів підводних човнів. Деякі ідеї, закладені в цих проектах, набагато випередили свій час.

Але до вченого-інженера приходить друге захоплення. Він зацікавився авіацією. Їде до Франції, тоді найпередовішої авіаційної держави світу, вивчає авіабудування, одержує диплом авіатора № 178.

1910 року Мацієвич повертається до Санкт-Петербурга зі своєю групою пілотів і бере участь в Першому всеросійському святі повітроплавання. Того вересневого місяця він стає улюбленцем столичної публіки: піднімає пасажирів у повітря, серед них була його дружина **Олександра**, народоволець **М. Морозов**, голова кабінету міністрів **Петро Столипін** і багато інших. Йому виділяють значну суму грошей для експериментів задля створення авіаносця. Крім того, для цієї мети було надано міноносець; він підписує проспект своєї книги «Повітроплавання у морській війні».

Однак планам інженера-конструктора Левка Мацієвича не судилося збутися. 7 жовтня 1910 року під час польоту на висоті 500 метрів «Фарман-IV» почав розвалюватися на очах десятків тисяч глядачів, а сам авіатор випав зі свого крісла і впав на землю. За даними спеціальної комісії, під час польоту не витримав навантаження дріт діагонального розтягування і потрапив у гвинт. При спробі вирівняти літак, який падав, Левка Мацієвича зірвало з сидіння...

Було йому тільки 33 роки. Ховав його весь Петербург. За труною йшли понад 100 тисяч людей. Поховано Левка Мацієвича на Нікольському цвинтарі Олександрівсько-Невської лаври. Серед 350 вінків був і вінок від української громади, замовлений давнім другом Левка **Симоном Петлюрою**.

Похоронна процесія Левка Мацієвича

На смерть Левка Мацієвича відгукнулося багато українських громадських і культурних діячів. Серед них один із видатних українських поетів 20 сторіччя **Олександр Олесь**, який писав у некролозі:

«Він був наш по духу і по крові. Українське громадянство повинно вшанувати його самостійно і незалежно від других. У Петербурзі уже збирають жертви на пам'ятник Мацієвичу. Ця втішна звістка може нас тільки порадувати, але не заспокоїти. Ми повинні самі з чуттям глибокого здивування і гордості вшанувати пам'ять Мацієвича і в самому серці України, у Києві, поставити йому принаймні бюст. Лев Макарович був наш, українець, наш спільник, і навкі останеться окрасою і честю насамперед нашої заштої нації».

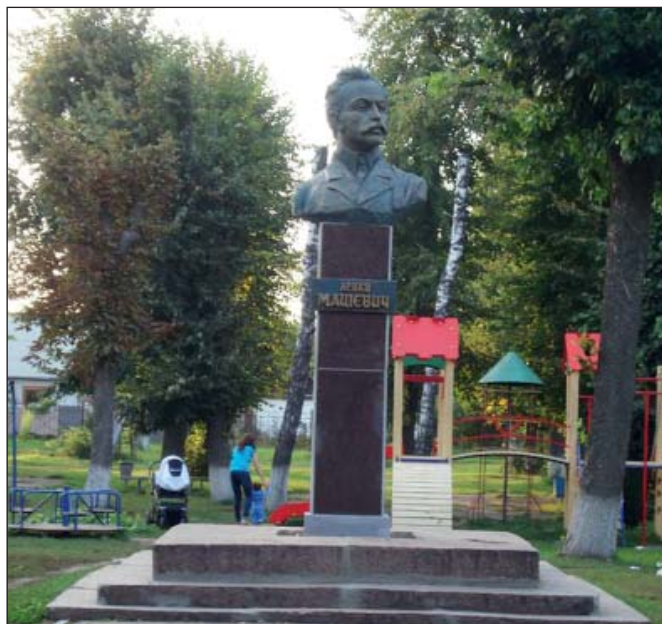
Інший поет і громадський діяч, член Револуційної української партії **Микола Вороний** писав: «Ми, українці, в особі небіжчика втратили товариша – свідомого національного робітника. Людину, всім серцем прихильну до робітничої справи. Вдача витривалого українця поєднувалася в ньому з високою культурою європейця... Слава Мацієвича розійшлася по всьому світу, але Україні належить честь, що один із її синів записав своє благородне ім'я на скрижалях вселюдського поступу». Згодом Микола Вороний присвятив один зі своїх віршів, написаний на сюжет давнього грецького міфа, про сина архітектора Дедала, світлій пам'яті Мацієвича.

На зібрані кошти у Петербурзі було встановлено великий пам'ятник у вигляді 8-метрової колони з полірованого червоного фінського граніту, на місці загибелі Левка Мацієвича встановлено гранітну меморіальну плиту, недалеко від неї досі є площа його імені.

З розвідки **Олександра Рудяченка** ми довідалися, що «минуло не так багато часу, два покоління, а 1979 року Ленінградська міськрада ухвалила рішення про розширення набережної ріки Неви за рахунок зменшення Нікольського кладовища православного монастиря. Відповідно до ухвали, на нове місце вічного спокою перенесли тільки... надгробок, 8-метрову колону [...], тоді як у 1979-80 роках прах Л.М. Мацієвича та інших шанованих покійників закатали у асфальт проспекту Обуховської оборони».

Чи знають сьогодні в Україні про Левка Мацієвича, чи пам'ятають його, чи споруджують йому пам'ятник в Києві, Харкові, Севастополі? Хіба що в «Українській радянській енциклопедії» вміщено куценьку інформацію про «вітчизняного корабельного інженера і льотчика...» (без світлин). А в Харкові, на головному аудиторному корпусі політехнічного інституту, встановлено меморіальну дошку. Та ще 1997 року у Олександрівці відкрито меморіальну дошку на фасаді одного з будинків, де зазначено, що тут народився Левко Мацієвич, «піонер авіації і визначний діяч соціал-демократичного руху України», а 2015 року – у містечку встановлено бронзовий бюст.

Тим часом Левко Мацієвич гідний більшої вдячної пам'яті нащадків! ■

Пам'ятник Л.Мацієвичу в с. Олександрівці

Література

1. Сандул Валентин. Підкорювач «Фармана». *Персонал Плюс*, № 13 (61), 6.04.2006.
2. Коллард Ю. «Спогади юнацьких років». Торонто: Срібна Сурма, 1972.
3. Український Ікар. *День*. № 80, 4.10.20002.
4. Чепак Віталій, Чепак Галина, Шендеровський Василь. Українські зброярі. Київ: Рад», 2005. 120 с.
5. Панченко В. Небо Левка Мацієвича. *Пульсари*. Київ, 2009. 51 с.
6. Левко Мацієвич. Народжені Україною: меморіальний альманах. У 2 т. Т. 2. Київ, 2002. С. 150.
7. Івахів О. Левко Мацієвич – авіатор, інженер, політик. *Технічні вісті*. Львів: Українське інженерне товариство. 2007. № 1—2 (25—26). С. 149—151.
8. Рудяченко О. Левко Мацієвич. Великий Принц. *Укрінформ*. 1.01.2022. <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3377126-levko-macievic-velikij-princ.html>
9. Шендеровський В. Підкорювач двох стихій. *Урядовий кур'єр*. 12 вересня 2012.